РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

В.Резнік,
кандидат соціологічних наук

ФЕНОМЕН ЛЕҐІТИМАЦІЇ ЯК ПРЕДМЕТ ТЕОРЕТИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ Т.ПАРСОНСА

Внаслідок інституціонального відтворення приватної власності соціально-економічне середовище сучасної України зазнало докорінної диференціації. Зокрема, відбулося значне соціальне розшарування сучасного українського суспільства за ознакою якості життя. Це зумовило появу потенційних передумов соціального розмежування, напруженості та протиборств. Означені соціальні загрози визначили нагальність соціальної проблеми леґітимації приватної власності, тобто набування останньою леґітимності у суспільстві, що розмежоване за критерієм якості життя.

Аналіз стану наукового розроблення даної соціально-проблемної ситуації у вітчизняній соціології дав підстави визначити актуальну наукову проблему: суперечність між (1) соціальною актуальністю стану леґітимності/нелеґітимності приватної власності як чинника інтеґрації/дезінтеґрації соціальної структури сучасного українського суспільства; (2) дефіцит знання соціально зумовлених, соціокультурних та соціоструктурних особливостей, шляхів і засобів відповідної леґітимації/делеґітимації і (3) наявність наукових передумов для подолання цього дефіциту [*1, с. 129–130*]. Розв'язання означеної наукової проб-

леми передбачає узагальнення теоретичних тлумачень феномена леґітимації. Спроби такого узагальнення вже зроблені українськими соціологами [*2; 3*]. У цих публікаціях, зокрема, дано загальну характеристику теоретичного бачення Т.Парсонсом явища леґітимації. Відтак необхідним є детальніший аналіз відповідного творчого доробку американського соціолога. Це, власне, й становить завдання статті.

Т.Парсонс звертається до проблематики леґітимації у своїй першій ґрунтовній праці "Структура соціальної дії" (1937). У її сімнадцятій главі ним зроблено спробу систематизації різнопланового теоретичного спадку М.Вебера. Звідси предметом парсонсівського аналізу неминуче стає запропонований Вебером концепт "леґітимний порядок" [*4, с. 162, 167–169, 177–181*]. Підсумком коментування означеної категоріальної інновації Вебера можна вважати те, що Парсонс визнав проблематику леґітимності гідною уваги та подальшого розвитку. В одній із підсумкових глав "Структури соціальної дії" він зазначив: "...Розв'язання питання влади, також як і безлічі інших складних проблем, що стосуються систем соціальної дії, припускає їх віднесеність до факту інтеграції індивідів стосовно загальної системи цінностей, котра є джерелом леґітимності інституціональних норм, загальних кінцевих цілей дії, сенсу ритуальних дій та ін. Усі ці феномени можуть бути віднесені до єдиної емерджентної властивості систем соціальної дії, що може бути названа "інтеграцією навколо спільних цінностей" [*4, с. 319–320*].

Тут, по суті, окреслився перспективний напрям майбутнього теоретичного аналізу феномена легітимації: зосередження на проблемі соціальної інтеграції, леґітимації як складовій цієї інтеграції та ціннісних підвалинах і вимірах обох процесів. У своїй наступній засадовій праці "Соціальна система" (1951) Парсонс переважно використовує термін "леґітимізація", що у науковому вжитку побутує поряд із терміном "легітимація". Така одночасна вживаність понять "леґітимізація" та "леґітимація", а також споріднених з ними термінів "леґітимізувати" та

“леґітимувати”, “леґітимізований” та “леґітимований” заслуговує на окремий розгляд.

У сучасному словнику англійської мови “Longman Dictionary of Contemporary English” терміни “леґітимний”, “леґітимно”, “леґітимність”, “леґітимувати” та “леґітимізувати” тлумачаться так.

“**Legitimate (1)** прикметник. **1** справедливий і розсудливий (illegitimate - нелеґітимний): *Це є цілком леґітимне питання | Більшість науковців вірять у те, що є леґітимним використовувати тварин у медичних дослідах.* **2** правомірний чи дозволений законом: *Їхні операції є цілком леґітимними.* **3** леґітимною є дитина, народжена від батьків, які законно одружені один з одним; - **legitimately** прислівник: *Леґітимно обраний уряд | Він оскаржив своє лікування цілком леґітимно.* - **legitimacy** іменник: *Опоненти запитували про леґітимність судового рішення.*

Legitimate (2) дієслово: узвичаєна американська форма британського legitimize.

Legitimize (також – **ise**) – у британській англійській мові дієслово. **1** робити те, що є несправедливим або морально неправильним таким чином, щоб здавалося правомірним та правильним: *Тут є небезпека того, що ці фільми леґітимізують насильство.* **2** робити щось офіційним чи законним: *Прийняття в ООН ефективно б леґітимізувало режим.* **3** коли батьки леґітимізують дитину – вони одружуються, відтак дитина стає **леґітимною**” [*5, p. 921*].

Отже, у британському різновиді англійської мови прикметнику *legitimate* (леґітимний) відповідає дієслово *legitimize* (леґітимізувати), тоді як у американському різновиді англійської мови ці прикметник і дієслово пишуться однаково – *legitimate* (леґітимний, леґітимувати). Імовірно, що похідними від цих двох форм дієслова – британської *legitimize* та американської *legitimate* – є поняття, які позначають процеси здійснення зазначених дій: *legitimization* (леґітимізація) та *legitimation* (леґітимація). Вочевидь цим можна пояснити паралельну вживаність даних понять у англомовній літературі, що її зумовили носії британської та американської форм англійської мови.

Переклади відповідних наукових текстів на слов'янські мови природно відтворили у нових мовних середовищах дану паралельність. Таке поняттєве розмаїття навряд чи виправдане. Доцільним є використання транскрипційної форми поняття, що найбільш поширена у світі. Станом приблизно на 15 годину 15 хвилину (за київським часом) 29 серпня 2008 р. пошукова система Google виявила приблизно 265 000 згадувань терміна *legitimization* та 1 810 000 згадувань терміна *legitimation* у середовищі Internet. Таким чином, термін *legitimation* був уживаніший на мить пошуку в 6,8 раза. Йому й слід надалі віддавати перевагу у вжитку, за винятком прямого цитування авторів, що віддають перевагу терміну *legitimization*.

У праці "Соціальна система" Парсонс розглядає проблематику легітимації, коли аналізує девіантну поведінку та механізми соціального контролю. Він звертає увагу на невизначеність, конфлікти та відмінності на рівні інституціоналізації ціннісної системи та ідеології, що її обслуговує. Адже саме даний чинник дає підстави для домагань леґітимності девіантним субколективним утворенням. Під таким кутом аналізується низка конкретних прикладів девіацій індивідуального та колективного характеру: спосіб життя волоцюг, представників богеми, хворих, членів кримінальних або делінквентних банд, релігійних сектантів, антисемітизм та бюрократизм. Зокрема, хвороба тлумачиться як тип девіантної поведінки в американському суспільстві, що зводиться до відходу хворого у залежні взаємовідносини з вимогою турботи з боку оточення. При цьому безпорадність використовується як підстава для леґітимації даних претензій. З іншого боку, готовність оточуючих до догляду за хворим трактується як часткова леґітимація можливої згодом хвороби їх самих. У такий спосіб роль хворого набуває умовної леґітимності на субколективному рівні: "Роль хворого не абсолютно нелеґітимна, вона володіє відносною леґітимністю тією мірою, до якої припускається "угода" з хворим про необхідність "платити певну ціну" у вигляді визнання деякої обмеженості його спроможностей та обов'язку гарно поводитись"

[*6, с. 432*]. Леґітимація тут не зводиться виключно до дії чи позиції суб'єкта. Вона передбачає й відповідність свого об'єкта певним умовам. Можна стверджувати, що її підвалиною є перманентна взаємодія суб'єкта та об'єкта, у ході якої суб'єкт відстежує міру відповідності об'єкта умовам леґітимності та підтверджує його леґітимний статус, а об'єкт засвідчує свою відповідність даним умовам і домагається цього статусу. З погляду інтересів соціальної системи неабияке значення має паритетність відносин, що зводиться до набуття леґітимності за умови добровільного прийняття зустрічних вимог та контролю з боку суб'єкта леґітимації.

Утворенню девіантних групових структур та настійливим домаганням леґітимності їхніх девіацій істотно запобігають ізолюючі механізми соціального контролю. Як приклад дієвості ізоляційного механізму соціального контролю Парсонс описує використання чорної магії або чаклунства у безписьменних суспільствах: "Іноді вельми важко буває провести межу між соціальною леґітимізацією такого виду діяльності та нелеґітимним їх використанням у зв'язку з девіантними приватними інтересами і заздрістю. Але, певно, трапляються такі випадки, коли сам факт, що людина стала об'єктом чаклунства, мовчазно леґітимізується общиною, і вона відмовляє жертві у своїй підтримці. Санкціонування протидіючої білої магії общиною можна розглядати у такому контексті як декларацію свого співчуття жертві, а не як тиск на неї" [*6, с. 431*]. Психосоматичні наслідки такого відторгнення та ізоляції людини можуть призвести до її смерті. Летальний наслідок у цьому випадку тубільці тлумачать як спричинений дією чорної магії. Але особливо примітним тут є використання Парсонсом концепту "соціальна леґітимація", що позначає громадське визнання, узаконення, схвалення – особливі підкріплюючі агенти соціального контролю. Ці агенти доповнюють більш жорсткі механізми соціального контролю у вигляді адміністративного та судового переслідування. Серед їх найважливіших функцій – обмеження поширення нелеґітимних девіантних тенденцій.

Процес леґітимації набув теоретичного аналізу також у збірнику статей Т. Парсонса, Р.Бейлза та Е.Шілза "Робочі зошити з теорії дії" (1953). "Робочі зошити" започатковують новий етап у теоретизуванні Парсонса, пов'язаний із використанням 4-функціональної моделі AGIL. Абревіатура AGIL похідна від перших літер англомовних термінів, що позначають чотири основні функції соціальної системи, без виконання яких неможливе збереження її структури:

A – функція адаптації (adaptation), тобто цілеспрямоване пристосування системи до свого навколишнього середовища, включно з його активною зміною;

G – функція ціледосягнення (goal attainment), тобто здатність системи ставити певні цілі й організовувати засоби для їх досягнення;

I – функція інтеграції (integration), тобто забезпечення системою згуртованості своїх складників шляхом координації та забезпечення взаємозв'язків між ними;

L – функція підтримання латентного патерну (latent pattern maintenance), тобто збереження й відтворення сталої латентної структури соціальних відносин через соціалізацію та соціальний контроль.

Виконання цих функцій вважається запорукою впорядкованості, сталої рівноваги й стабільності соціальної системи: система життєспроможна, якщо вона в змозі пристосуватися до довкілля, визначити дійсні пріоритети, об'єднати свої складові та зберегти структуру. Набування даної впорядкованості, рівноваги й стабільності у п'ятій главі "Робочих зошитів з теорії дії" розглядається як чотири фази руху соціальної системи, що відповідні згаданим вище функціям і змінюються впродовж певного часового інтервалу: 1) A – адаптивна фаза; 2) G – фаза ціледосягнення; 3) I – інтегративна фаза; 4) L – фаза підтримання латентного патерну.

Із позицій схеми AGIL витлумачено взаємодію лікаря і хворого у ході психотерапії. Терапевтичні стосунки трактуються як мікросоціальна система, а її динаміка аналізується у вимірах схеми AGIL з використанням категорій парсонсівської парадигми соціального контролю (потурання, підтримка, відмова у взаємності та маніпуляція вина-

городами). Рух цієї соціальної системи починається із фази латентності L, на якій лікар для встановлення особистісного довірчого зв'язку із хворим певною мірою потурає його хворобливим поведінковим проявам. Відтак у хворого формується потреба у взаємодії з лікарем, у перебігу якої він знімає внутрішню напруженість через свої афективні реакції.

Коли присутність та увага лікаря стає для пацієнта психологічною підтримкою, соціальна система терапевтичних стосунків переходить у фазу системної інтеграції I. Ситуація, коли хворий домагається від лікаря розуміння своєї спотвореної раціоналізації, тлумачиться співавторами "Робочих зошитів" як спроба домогтися леґітимації девіантного ціледосягнення [*7, с. 56*]. Натомість лікар у разі відверто девіантної поведінки пацієнта, наприклад зухвалої фамільярності або агресивності, може вдатися до відмови від взаємності. При цьому лікар леґітимує дану відмову відповідати взаємністю на очікування пацієнта не тільки власним "особистим впливом", а й інституціоналізованим авторитетом свого соціального статусу [*7, с. 57*]. Використання лікарем відмови у взаємності означає, що система терапевтичних стосунків увійшла в фазу G, тобто фазу досягнення своїх системних цілей. Цими цілями є приведення пацієнта до тями, тобто повернення його до стану соціальної адекватності. Відтак хворому пропонується підтримання нормальних взаємин з оточенням на засадах узвичаєних норм. Підґрунтям терапії тут є та обставина, що "одне із головних завдань пацієнта полягає у леґітимації орієнтацій еґо на ціледосягнення (goal-gratification), на які безсумнівно впливають думки альтер" [*7, с. 57*]. Через потребу у взаєминах з альтер (лікарем) хворий вимушений впорядковувати власне еґо згідно з узвичаєними нормами життєдіяльності. При цьому лікар виступає суб'єктом леґітимації цільових орієнтацій хворого з огляду на вказані норми. Перехід лікаря до маніпуляції різними винагородами для поступового виведення пацієнта із хворобливого стану означає, що система терапевтичних відносин перейшла в адаптивну фазу A. Отже,

загалом дана система рухається від девіантності до інтеграції в суспільство: "...на початкових фазах терапевтичне відношення фактично є умовно леґітимованою девіантною субкультурою. Роль лікаря первісно орієнтована на норми ролі хворого, а згодом дедалі більшою мірою орієнтується на норми більш широкої культури" [*7, с. 59*]. Цю методику терапії можна передати іншими словами: щоб подолати девіацію, лікар спочатку "очолює" її. Якби лікар почав терапію одразу зі спроби приведення хворого до соціально-адекватного стану, пацієнт міг замкнутися в собі, стати затятим у своїх хворобливих проявах, і хвороба могла прогресувати далі. Тому спочатку робиться один крок назад, щоб потім зробити два кроки вперед, бо початок з одного кроку вперед може завершитися двома кроками назад. Тут назагал йдеться про гнучку стратегію соціального управління, в якій не останнє місце відведено леґітимації. Таким чином, на прикладі фазової динаміки мікросоціальної системи терапевтичних стосунків унаочнено роль леґітимації у процесах соціального контролю та соціальної інтеграції.

У статті "Функціональна теорія змін" (1964) Парсонс веде мову про головний тип змін у соціальній системі – процес структурної диференціації. Супутнім даному процесу постулюється розвиток ціннісно-нормативних стандартів і механізмів, що заново інтегрують диференційовані частини системи і сприяють підтриманню її у стані стабільної рівноваги. Як один із механізмів інтеграції розглядається леґітимація. Наслідком успішних структурних змін або диференціації системи стає також певна зміна її ціннісних стандартів або цінностей. При цьому цінності структурно оновленої системи, що охоплює як нові, так і резидуальні (залишкові) одиниці, дещо різняться змістово від цінностей первісної одиниці, що існували до початку структурних змін: "Ці нові цінності повинні бути більш узагальненими у тому сенсі, що вони можуть леґітимізувати функції обох диференційованих одиниць у єдиній формулі, котра дозволяє кожній з них робити те, що вона робить, і, що так само суттєво, не робити того,

чим зайняті інші" [*8, с. 719–720*]. Іншими словами, зміна цінностей має більш інерційний і менш радикальний характер порівняно із структурними змінами соціальної системи. Цінності тут леґітимують структурне зрушення у соціальній системі цілком – починаючи з вихідного стану її структури і завершуючи кінцевим. У остаточному підсумку за успішної леґітимації соціальна система стабілізується у своїй новій структурі, що стала наслідком диференціації.

Розроблення проблематики леґітимації Парсонс продовжив у праці "Суспільства. Еволюційна та порівняльна перспектива" (1966). У ній зміст поняття суспільства, його складників, їх взаємодій, а також леґітимації аналізуються в термінах чотирьох підсистем загальної системи дії (general action system) та чотирьох функціональних категорій згаданої схеми AGIL. Причому ці підсистеми та функції в межах систем дії розглядаються як ієрархічно співвіднесені:

1) система культури, тобто сукупність соціальних цінностей, норм та символів, що спеціалізується на функції підтримання латентного патерну – "керівного" або контролюючого зразка, на основі якого забезпечується відтворення структури;

2) соціальна система, тобто сукупність взаємопов'язаних соціальних статусів, ролей і зразків поведінки, що створюється через взаємодію та забезпечує функцію інтеграції діючих одиниць (особистостей, що виконують ролі);

3) система особистості, тобто диспозиційна мотиваційна структура індивіда, спрямована на виконання функції ціледосягнення;

4) система поведінкового організму, тобто індивідуальна психофізична конституція людини включно з інстинктами та біологічними потребами, що здійснює функцію адаптації у межах довкілля.

Взаємовідносини між цими підсистемами набувають подоби кібернетичної ієрархії контролю, на вершині якої домінує система культури, що уможливлює спільне життя людей. Нижчі підсистеми забезпечують вищим свого роду матеріальні та енергетичні підвалини існування: 1) ґенеза

системи культури можлива на підвалинах соціальної системи; 2) соціальну систему утворюють взаємодіючі особистості та колективи особистостей; 3) ґенеза системи особистості можлива на підвалинах системи поведінкового біологічного організму; 4) існування поведінкового організму уможливлюють ресурси довкілля. Натомість вищі підсистеми здійснюють свого роду інформаційний контроль функціонування нижчих: 1) система культури впорядковує функціонування соціальної системи; 2) соціальна система структурує життєдіяльність системи особистості; 3) система особистості спрямовує функціональні можливості поведінкового організму; 4) система поведінкового організму вибірково вбирає і поєднує життєдайні ресурси довкілля, а також забезпечує засоби взаємодії особистості із системами інших особистостей, соціальною системою та системою культури.

З огляду на наведені вихідні концептуальні передумови Парсонс визначив структурований нормативний порядок як ядро системи суспільства. Зміст цього порядку складають "цінності, диференційовані та партикуляризовані норми і правила", що є значущими та леґітимними за умови свого співвіднесення із культурою [*9, с. 500*]. Оскільки, з одного боку, цінності, норми і правила – універсальні елементи культури, а з іншого – виступають критеріями структурування соціальних взаємодій та упорядкування суспільства, їх варто вважати своєрідними "ділянками взаємопроникнення" культури та суспільства. Відтак леґітимація тут постає як функціональний зв'язок між культурою та суспільством, що реалізується через цінності, норми і правила: "Головною функціональною вимогою у взаємовідносинах між суспільством та культурною системою є леґітимація суспільного нормативного порядку" [*9, с. 501*]. Зазначена леґітимація необхідна, як обґрунтовує Парсонс, з огляду на проблему інтеграції суспільства. Суспільство має складати соцієтальну спільноту з адекватним рівнем інтеграції, або солідарності, та розпізнаваним статусом членства. Саме тому соцієтальна спільнота залежна від надбудованої системи культурної

орієнтації, що є головним джерелом леґітимації її нормативного порядку. Своєю чергою, даний порядок конституює найсуттєвіші референції для політичної та економічної підсистем суспільства. З огляду на різну якість підсистем суспільства, що на них має поширюватися чинність нормативного порядку, для леґітимації останнього необхідна достатньо генералізована та інтегрована культурна система. Але цим передумови леґітимації в даному випадку не обмежуються: "Подібна леґітимація потребує наявності системи конститутивного символізму, котрий обґрунтовує ідентичність та солідарність співтовариства так само, як і вірувань, ритуалів та інших культурних компонентів, що втілюють подібний символізм" [*9, с. 510*]. Відтак для задоволення соцієтальної потреби у леґітимації необхідна інституціоналізація достатньої кількості культурних складників. Власне, відсутність дефіциту цих складників є ознакою самодостатності суспільства.

Ситуація дефіциту культурних підвалин леґітимації зазвичай виникає за умов соціальних перетворень суспільства. Навіть за умов еволюційного розвитку соціальна система або підсистема зазнає диференціації й ускладнення. Це зумовлює функціональну проблему, що полягає у необхідності встановлення такого варіанта ціннісного зразка, який відповідає новому типу системи: "Оскільки цей тип загалом складніший, ніж його попередник, то його ціннісний зразок повинен бути сформульований на більш високому рівні спільності для того, щоб легітимізувати ширше розмаїття цілей та функцій підрозділів" [*9, с. 517*]. Однак модернізація культури для підвищення рівня її генералізації часто зустрічає запеклий опір традиціоналістів, що зберігають стійку прихильність до якогось певного змісту ціннісних зразків. Перегляд або розширення такого змісту може бути обтяжений гострими соціальними протиборствами.

Функціональні тлумачення місця і ролі легітимації за умов розвитку суспільства певною мірою доповнюються Парсонсом у статті "Соціальні системи" в "Міжнародній

енциклопедії соціальних наук" (1968). Він вдається до використання концептів "механічна солідарність" та "органічна солідарність", що їх свого часу увів у науковий вжиток Е.Дюркгейм. При цьому дані концепти витлумачуються заново: 1) механічна солідарність розглядається як ситуація, коли патерни дії, що очікується від одиниць, є одноманітними для всіх одиниць у межах соціальної системи; іншими словами, одиниці одне відносно одного виступають як сегменти, оскільки вони функціонально не диференційовані; 2) органічна солідарність розглядається як ситуація, коли ролі, колективи і норми диференційовані на функціональних засадах, попри можливу спільність ціннісних підвалин. Прикладом механічної солідарності в сучасних суспільствах, на думку Парсонса, є правове, політичне і соціальне громадянство. Інакомислячі громадяни та опозиційні меншини, що незгодні з окремими загальнополітичними рішеннями, здебільшого не піддають сумніву леґітимність демократичної системи правління загалом: "Елемент механічної солідарності належить тут до *леґітимації* повноважень на прийняття колективних рішень. Така леґітимація повинна випливати із загальних ціннісних прихильностей соцієтальній спільноті і, відповідно, типам колективної дії, що вважаються леґітимними, включно з ідентифікацією інстанцій, уповноважених здійснювати такого роду дії" [*10, с. 183*]. Відстеження взаємозв'язку феноменів солідарності та леґітимації має неабияке значення – воно вкотре підкреслює роль леґітимації у забезпеченні соціальної інтеграції суспільства. Врахування цього зв'язку суттєво розширює можливості теоретичного тлумачення цих обох феноменів – їх властивостей та функціональних виявів.

Ґрунтовну спробу аналітичної верифікації своєї теоретичної системи та трактувань леґітимації у її рамках Парсонс здійснив при розгляді системної природи сучасних суспільств та їх еволюційної ґенези у книзі "Система сучасних суспільств" (1971). Суспільство у ній визначається як тип соціальної системи, що володіє найвищою мірою самодостатності відносно власного середовища. Одним із

чинників самодостатності зазначено міру, якою інститути суспільства легітимовані узгодженими ціннісними прихильностями його членів [*11, с. 21*]. При цьому наголошено, що цінності як складники культурної системи пов'язані з її основними складовими. Серед останніх вказуються мораль, емпіричне знання (наука), системи експресивних символів (мистецтво) та конститутивні символічні структури, що утворюють ядро релігійних систем. Йдеться про моральні, пізнавальні, естетичні та власне релігійні цінності. У процесах леґітимації як передумови самодостатності сучасного суспільства задіюються усі ці взаємопов'язані складові культури.

З використанням чотирьох незалежних змінних – цінностей, норм, колективів та ролей, а також аналітичної схеми AGIL Парсонс вдається до системного моделювання динамічних особливостей сучасного суспільства. Він виокремив чотири підсистеми суспільства та відповідні їм структурні елементи, основні функції та аспекти процесу розвитку (*табл.*).

Таблиця

Підсистеми суспільства
(або більш узагальнено – соціальної системи)*

Підсистеми	*Структурні компоненти*	*Аспекти процесу розвитку*	*Основна функція*
Соцієтальна спільнота	Норми	Включення	Інтеграція
Відтворення зразків або фідуціарна** підсистема	Цінності	Генералізація цінностей	Відтворення зразка
Політика	Колективи	Диференціація	Ціле досягнення
Економіка	Ролі	Підвищення адаптивного потенціалу	Адаптація

* Парсонс Т. Система современных обществ. – М., 1998. – С. 24.
** Фідуціарна – та, що здійснює нагляд, наглядова.

Феномен леґітимації розглядається у зв'язку із чотирма головними процесами структурних еволюційних змін – диференціацією, підвищенням адаптивної здатності, включенням та генералізацією цінностей. Сукупність зазначених процесів описана як своєрідний алгоритм еволюційного соціального розвитку [*11, с. 44*]. При цьому диференціацію визначено як поділ одиниці чи структури соціальної системи на дві або й більше одиниці чи структури, що розрізняються за своїми характеристиками та функціональною значущістю для системи. Соціальна система стає більш розвинутою внаслідок диференціації за умови, коли кожен новий її складник, що диференціювався, має більшу адаптивну здатність, ніж попередній складник-виконавець його функції. Підвищення адаптивної здатності трактоване як процес звільнення одиниць соціальної системи від деяких обмежень у своєму функціонуванні, що були притаманні їх попередникам. Унаслідок цього процесу зазначені соціальні одиниці знаходять більший вибір ресурсів. У загальному підсумку, коли соціальна система поглиблює свою внутрішню диференціацію та підвищує свої адаптивні можливості, вона ускладнюється і постає перед необхідністю розв'язання проблем власної інтеграції. Іншими словами, нові складники соціальної системи, що диференціювалися, повинні "вписатися" у структуру її норм. Далі ці складники мають отримати належну леґітимацію і набути певних способів орієнтації у нових зразках дії [*11, с. 44*]. І завершенням циклу соціальної зміни є генералізація цінностей – отримання ними більш узагальненого виразу для забезпечення перебігу соціальної дії та підтримання стабільності системи за умов надзвичайно складного переплетення соціально структурованих ситуацій. Адже конкретизація загальних цінностей суспільства для орієнтації у великій множині взаємопереплетених ситуацій навряд чи забезпечить керованість диференційованої, адаптованої та інтегрованої соціальної системи. Таким чином, соціальна зміна може вважатися завершеною, остаточною, певною мірою безповоротною

тоді, коли відбивається на рівні ціннісних зрушень, узагальнюється та опосередковується соціокультурно.

Розглянутими "теоретичними орієнтирами" Парсонс керується у своєму дослідженні ґенези сучасного суспільства. На його думку, системна архітектура сучасних суспільств розбудовується у результаті трьох революцій: 1) у перебігу промислової революції диференціювалася економічна та політична системи; 2) під час демократичної революції розмежувалися політична система та соцієтальна спільнота суспільства; 3) у процесі освітньої революції увиразнилися межі між соцієтальною спільнотою та системою збереження й відтворення зразка, також між ним та культурною системою. Інтеграція наслідків усіх трьох революцій – промислової, демократичної та освітньої в сучасних суспільствах ще не завершена. Відтак наступний етап розвитку сучасних суспільств пов'язаний із здійсненням інтеграції означених революційних наслідків між собою та з потребами соцієтального суспільства. Розв'язання цих завдань далеко не в останню чергу залежить від леґітимації, що сприяє здійсненню соціального контролю та інтеграції не насильницькими, репресивними засобами, а через пошук узгодження позицій, порозуміння і злагоди.

Таким чином, феномен леґітимації розглядався Парсонсом у соціально-системному контексті як один із процесів, що разом із різними складниками та частинами утворюють комплекс взаємозалежностей у межах суспільства. При цьому було виокремлено низку регулярних зв'язків явища леґітимації з іншими соціальними явищами усередині та зовні національних меж суспільства. Попри те що теоретичні побудови Парсонса здебільшого моделюють відносно стабільне та розвинуте капіталістичне західне суспільство, у них наявні певні концептуальні перспективи й для дослідження процесів леґітимації в сучасному українському суспільстві, що трансформується. Парсонсіанські тлумачення леґітимації лягли в основу підходів до цього явища, що їх запропонували чільні тео-

ретики сучасної соціології. Аналіз їхнього відповідного доробку й становитиме найближчі перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Література

1. *Резнік В.* Приватна власність крізь призму соціологічного інституціоналізму // Соціологія: теорія, методи, маркетинґ. – 2005. – №4. – С. 119–131.

2. *Попова І.* Соціологічний підхід до вивчення леґітимності та леґітимації. До постановки проблеми // Соціологія: теорія, методи, маркетинґ. – 2000. – №3. – С. 21–41.

3. *Мусиездов А.А.* Легитимация. Проблема места // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2000. – №462. – С. 117–123.

4. *Парсонс Т.* Структура социального действия (Главы из книги) // *Парсонс Т.* О структуре социального действия. – М., 2002. – С. 43–328.

5. Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow, 2003.

6. *Парсонс Т.* Социальная система // *Парсонс Т.* О социальных системах. – М., 2002. – С. 73–520.

7. *Парсонс Т., Бейлз Р., Шилз Э.* Рабочие тетради по теории действия. Глава 5. Фазовые движения в связи с мотивацией, образованием символов и ролевой структурой. § VII // Личность. Культура. Общество. – 2008. – Т. X. – Вып. 1 (40). – С. 48–62.

8. *Парсонс Т.* Функциональная теория изменения // *Парсонс Т.* О структуре социального действия. – М., 2002. – С. 699–721.

9. *Парсонс Т.* Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения // Американская социологическая мысль: Тексты. – М., 1996. – С. 494–525.

10. *Парсонс Т.* Социальные системы (статья из Международной энциклопедии социальных наук) // Личность. Культура. Общество. – 2003. – Т. V, вып. 1–2 (15–16). – С. 169–203.

11. *Парсонс Т.* Система современных обществ. – М., 1998.